

Betegápoló szerzetesrendek

Krutsay Miklós dr.

A „kontemplatív” szerzetesrendek (kartauziak, trappisták, kamalduliak) a világtól elvonulva, magán és nyilvános istentisztelet (misemondás, kórusima) mellett a lét-fenntartásukra szolgáló gazdasági tevékenységgel foglalkoznak. Az „aktív” rendek a lakosság körében élve plébániai munkát látnak el, lelkigyakorlatokat tartanak, árvák, süketnémák nevelését, fogyatékosok gondozását vállalják, külmisziókban tevékenykednek, közép- és felsőiskolai oktatást vagy betegápolást végeznek.

Az első betegápoló rendet, az *antonitákat* (Remete Szt. Antal Ispotályos Rend, Ordo Hospitalarius Sancti Antonii, O. H. S. A.) Franciaországban, St. Didier de la Motheban (később: St. Antoine-l'Abbaye) 1095-ben, laikus testvérületként alapította egy Gaston nevű nemes, aki fia gyógyulását a szentnek tulajdonította. Itt, a gótikus apát-sági templomban őrizték Szt. Antal ereklyéit, amelyeket 1070 táján francia kereszties lovagok kaptak a bizánci császártól. A rend a „Szent Antal tüze” elnevezésű betegségben szenvedők gyógyítását tekintette feladatának. Ez a kór a középkorban Európa középső részén, járványszerűen fordult elő, főként hideg, csapadékos időjárás esetén. Valójában idült mérgezés (ergotizmus) volt, amelyet a gabonaféléket megfertőzött *Claviceps purpurea* nevű gomba alkaloidái okoztak. (Még a múlt században is feljegyeztek néhány, csoportos megbetegedést.) A gomba egyik fejlődési alakja az anyarozs (*Secale cornutum*) a kalászban elhelyezkedő, 1–3 cm hosszú, a gabonaszemekhez hasonló alakú, sötétlila képlet, amely a tisztítatlan gabonából nagy számban került a lisztbe. Az ilyen lisztből készült kenyér huzamos fogyasztásakor az alkaloidák simaizom kontrakciót előidéző, érszűkítő hatása miatt bőrvörösség, égető fájdalom lépett fel, majd az ujjak, a kezek és a lábak elhaltak, megfeketedtek és mumifikálódva letörtek. A betegség másik formájában a fájdalom mellett bizsergő érzés, epileptiform görcsök, hallucinációk jelentkeztek. Sokáig összetévesztették egyéb bőrbetegségekkel, főleg az orbáncsal (erysipelas). Liszttel való behintéssel, a betegnek lisztbe való hengergetésével próbálták gyógyítani. Úgy vélték, hogy Remete Szt. Antalhoz való fohászzkodás is hozhat gyógyulást.

1297-ben VIII. Bonifác az antoniták társulatát Szt. Ágoston szabályzatát követő kanonokrenddé minősítette. A rend igen gyorsan terjedt, a kolostorokhoz csatlakozó ispotályokban előírászerűen gondoskodtak a betegek bőséges táplálásáról és tisztálkodásáról. A kenyeret a rend malmaiban őrölt, anyarozsmentes lisztből sütötték. Titkos recept szerint, borral készült (értágító?) növényi kivonatokat is használtak a gyógyításra. A kolostorokat adománygyűjtésből tartották fenn. Az egyik ilyen adomány az élő disznó volt, amely Szt. Antal attributumává

vált. Magyarországon 1288-ban, a szepesi Darócon jelentek meg, majd Pozsonyban és Segesváron létesítettek ispotályt. A daróci konvent 1538-ig működött, XIII. sz-i templomuk ma is áll. Legfőbb előljárójuk a nagymester volt, St. Antoine-l'Abbayeben. Címerükben arany mezőben kétféjű, koronás, fekete sas, mellén kis címerpajzsban arany mezőben kék tau (T) betű. (I. Miksa császár 1502-ben engedélyezte számukra, hogy a császári címerben szereplő sást felvegyék címerükbe.) Viseletük fekete habitus és fekete körgallér volt, mindkettőnek bal mellrészén kék tau-betű (*1. kép*). Képeken disznó kíséretében, a figyelmet felkelő csengővel ábrázolták őket. A betegség ritkulása, kórokának a XVIII. sz. elején történt feltárása és a szerzetesek létszámának csökkenése miatt, 1776-ban, VI. Pius pápa beolvasztotta rendjüket a Máltai Lovagrendbe.

A középkorban, sokan tengődtek koldusként, mások irgalmára bízva. A birtokkal nem rendelkező szerzetesrendek is, az általuk ápolott betegekkel együtt, könyöradományokból tartották fenn magukat. A feudális társadalom leggazdagabb birtokosa, az egyház buzdított a szegények megsegítésére, hangoztatva, hogy a nincstelenségben magát Krisztust kell látni. Krisztusnak nem volt semmije, teljes szegénységben élt, és tanítványai követték példáját. Azt hirdette, hogy az ember ne gondoljon táplálékával és ruházatával, hanem éljen úgy, mint az „égi madarak” (Mt 6:26; 19:21). Minthogy ez az eszményi cél a többség számára megvalósíthatatlannak tűnt, alamizsnálkodással kívánták lelkük békéjét biztosítani és érdemeket szerezni a túlvilági életre. Így lett a koldulás és az adakozás a középkori társadalom életének szerves része (*Gurevics*).

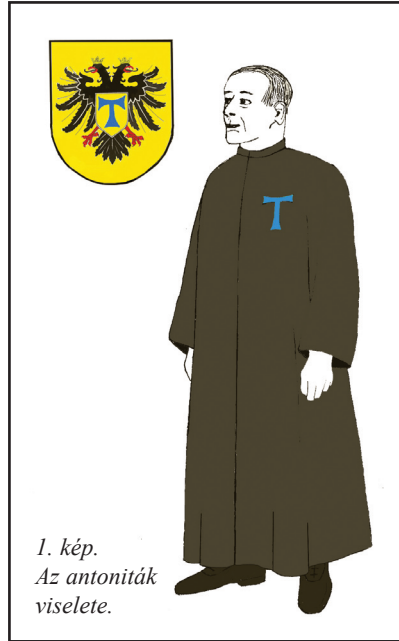
A *Keresztelő Szent Jánosról nevezett Jeruzsálemi Szuverén Katonai és Kórházi Lovagrendet* (Ordo Equestris Militaris et Hospitalarius Sancti Johannis Baptistae Hierosolymitani, Máltai Lovagrend, Ordo Melitensis, Jeruzsálemi Szent János Lovagrend, Johanniták, S. M. O. M.) a beteg zarándokok gondozására 1099-ben, Jeruzsálemben az itáliai Boldog Gerardus mester (†1120) alapította. A rendtagok a betegápolásra tettek negyedik szerzetesi fogadalmat. 1113-ban II. Paszkál pápától nyertek jóváhagyást. A rend rövidesen katonai jelleget öltött, vállalva a zarándokok fegyveres védelmét. Jelenleg a rend birtokainak jövedelméből és adományokból emberbaráti célokat támogat. Már csak igen kevés tagja a szerzetesi fogadalmat tett „valódi” lovag, betegápolást azok sem végeznek. Központjuk Rómában a Via dei Condotti 68 alatt van, római priorátusuk, a G. B. Piranesi által restaurált templommal (S. Maria del Priorato) együtt, az Aventinuson. Legfőbb előljárójuk a nagymester. Jelvényük nyolchegyű, fehér „máltai”

kereszt, címerükben vörös alapon fehér latin kereszt.

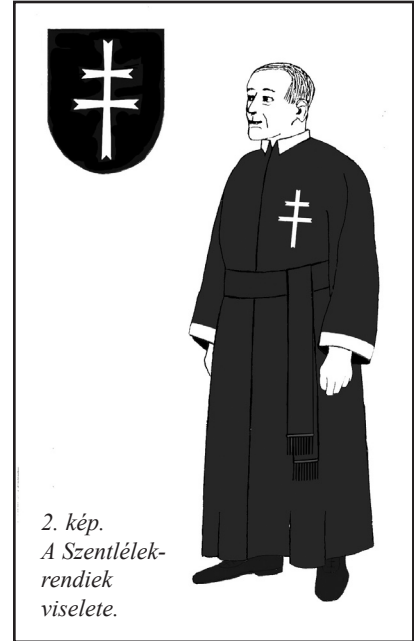
A *Szent Lázár Katonai és Kórházi Lovagrend* (Ordo Militaris et Hospitalis Sancti Lazari Hierosolymitani) a XII. sz. elején alakult Jeruzsálemben a leprások ápolására és a szentföldi harcokban való részvételre. Tagjai ekkor részben maguk is leprások voltak. 1154-ben VII. Lajos Boigny-sur-Bionne kastélyát adományozta nekik székhelyként. A Szentföld eleste után főként Franciaországban és Itáliában működtek. Magyarországon 1181-ben Esztergomban létesítették első leprosoriumukat. 1255-ben IV. Sándor pápa elismerte őket egyházi lovagrendként és Szt. Ágoston szabályzatát írta elő számukra. A lepra visszaszorulásával a rend felhagyott betegápolói tevékenységével, a XVI–XVII. sz.-ban pedig más rendekkel olvadt össze. Az 1910-ben újjászervezett rend jelenleg arisztokratikus, világi lovagrendként karitatív tevékenységet folytat. Jelvénye zöld máltai kereszt, címere fehér mezőben zöld latin kereszt.

A *Szentlélekről* nevezett, Szt. Ágoston szabályait követő, ispotályos kanonokrendet (O. S. Sp.) Franciaországban Guido [Guy] de Montpellier alapította 1170-ben. A pápai jóváhagyást 1198-ban, III. Incétől nyerték el. A pápa reájuk bízta a ma is működő, római Szentlélek Kórház vezetését. Ez lett a rend központja is. A kórház mellett férfi és női kolostoruk volt. Fekete habitusuk és körgallérjuk bal mellrészén hasított végű, fehér kettős keresztet viseltek (2. kép). A rendházak előljáróját priornak nevezték. Magyarországon már a XIII. sz.-ban voltak ispotályaik (Nagyszében, Buda-felhévíz, Pécs, Segesvár). Alapításaik a XVI. sz. végén hanyatlásnak indultak. A kihaló rendet a pápa 1847-ben eltörölte.

A *jezuaták* (ol. gesuati) rendjét a sienai Colombini B. János (1304–1367) alapította 1363-ban. 1367-ben V. Orbántól nyerték el a pápai jóváhagyást. Kezdetben fogadalom nélküli laikus társulat volt, V. Pius a Szt. Ágoston szabályzatát követő koldulórendek közé sorolta őket. Betegek ápolásával, halottak eltemetésével, kézművességgel, könyvmásolással és gyógyszerek készítésével foglalkoztak. 1611-től pappá is szenteltethették magukat. Címerükben sugarakkal övezett ovális, kék pajzsos felül

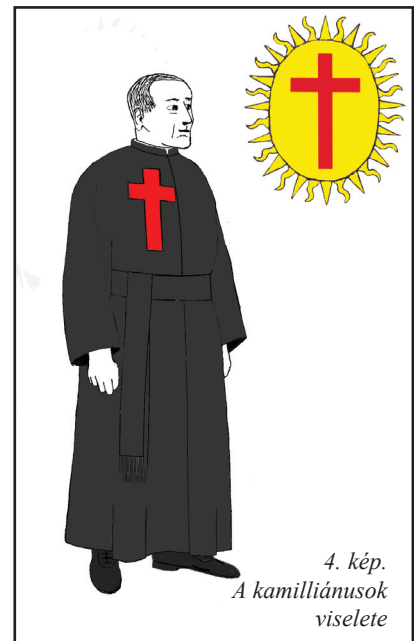
1. kép.
Az antoniták
viselete.

2. kép.
A Szentlélek-
rendiek
viselete.

3. kép.
A irgalmas-
rendiek
viselete.

4. kép.
A kamilliánusok
viselete

IHS-betűk, alul egy fehér galamb. Fehér habitust viseltek, lelógó végű bőr-övvel és hosszú, szürke körgallért, csuklyával. A laikus és a klerikus rendtagok közti viták miatt IX. Kelemen pápa a rendet 1668-ban feloszlatta. Magyarországon nem működtek. Velence egyik nagy, barokk templomát még most is Chiesa dei Gesuati-nak nevezik, noha ezt már a dominikánusok építették a jezuaták régi templomának helyén.

Napjainkban két, újkorban alapított betegápoló szerzetesrend létezik: az irgalmasrendiek és a kamilliánusok.

Az *irgalmasrendiek* Szt. Ágoston szabályait követő koldulórendjét (Ordo Hospitalarius Sancti Johannis de Deo, Fate Bene Fratelli, O. S. J. d. D., O. H., F. B. F.) A portugáliai Istenes Szt. János (1495–1550) alapította

1540-ben, Granadában. A pápai jóváhagyást 1572-ben, V. Piustól nyerték el, V. Sixtus a laikus rendek, VIII. Orbán 1624-ben a koldulórendek közé sorolta őket. Ez utóbbi nagy kiváltság volt, mert a régi szerzetesrendek között ez az egyetlen, amely többségében nem papokból, hanem egészségügyi szakképzettségű laikusokból áll. Céljuk a betegek gyógyítása, ápolása, gyógyszerterek vezetése. Negyedik fogadalmuk erről szól. Intézményeik az egész világon elterjedtek, központjuk Rómában, a Via della Nocettában van, római kórházuk pedig a Tevere szigetén. Kolostoraik előljárója a prior, legfőbb előljárójuk a prior generalis, aki egyházi értelemben szintén laikus. Jelmondatuk: Deus caritas est (Az Isten szeretet). Címerükben kék mezőben aranyleveles ággal összefüggő, elől megnyitott arany gránátalma (belsejében vörös magvak), amelyből arany latin kereszt emelkedik ki. A kereszt felett hatágú aranycsillag. Öltözetük: fekete habitus, bőrvő, balról lelógó véggel. Fekete skapuláré, a nyak körül bő, magas gallérral, kis hegyes csuklyával (3. kép). A rendnek 218 konventje és mintegy 1200 tagja van. Magyarországon először Szepesváralján (1650) telepedtek meg, később Pozsonyban, Egerben, Pesten, Temesváron, Pápán, Kismartonban, Nagyváradon, Vácott, Szakolcán, Pécsen, Zágrábban, Budán és Szatmárnémetiben létesítettek kórházat és gyógyszertárat. Budai, pécsi és váci kórházuk ma is működik. Volt egri kolostoruk barokk ebédlőtermében fennmaradtak az eredeti falfestmények és olajképek.

A *kamilliánusok* („a Betegek Szolgái”) szabályozott papi kongregációját (Ordo Clericorum Regularium Ministrantium Infirmis, Ministri Infirmorum, M. I.) az olasz Lellisi Szt. Kamill (1550–1614) alapította 1582-ben, Rómában. A társulatot 1586-ban V. Sixtus hagyta

jóvá és 1591-ben, XIV. Gergely minősítette szerzetesrenddé. Negyedik fogadalmukkal a betegápolásra kötelezik el magukat, akár életük veszélyeztetése árán is. Világszerte kórházakat működtetnek, gondozzák a leprásokat, a hajléktalanokat, a kábítószerfüggőket és a nyomorúgyedekben élőket. Központi rendházuk a római S. Maria Maddalena templom mellett található. Legfőbb előljárójuk a prefectus generalis. Címerük sugaras, ovális arany mezőben vörös latin kereszt. Viseletük: belső gombolású fekete talár, mellrészének jobb oldalán vörös latin kereszttel, jobbról megkötött fekete textilövvel (4. kép). Hosszú, fekete körgallér, jobb mellrészén vörös latin kereszttel. A rendnek 167 rendháza és mintegy 1100 tagja van. Magyarországra 1761-ben költöztek. Győr-Nádorvárosban templomot építettek, azonban II. József már 1786-ban betiltotta működésüket. Szt. Kamill templomuk ma plébániatemplom, eredeti, barokk-copf berendezéssel. A múlt sz. végén rendházat alapítottak Nyíregyházán, ahol a rend női ágazata is működik. Laikusok, Szt. Kamill szellemében, világi segítőként egyre növekvő számban vesznek részt a rend tevékenységében.

Irodalom

1. *Grynaeus T.*: A magyar gyógyítás évszázadai. Gyógyszerészet. 2000. 44. 361–364.
2. *Gurevics, A. J.*: A középkori ember vilásképe. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1974. pp. 209–214.
3. *Pecchioli, A.*: Storia dei cavalieri di Malta. Editalia. Roma, 1978.
4. *Zombori I.*: Lovagok és lovagrendek. Kozmosz Könyvek. Budapest, 1988.

TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT

A „*Csont-ízületi Betegségek
Korai Felismeréséért*” Alapítvány
2018-ban is meghirdeti
tudományos pályázatát

**MUSCULO-SKELETALIS
KÉPALKOTÓ
DIAGNOSZTIKA**
címmel.

A pályamunkákat maximum 30 000 karakter terjedelemben az Osteologiai Közlemények cikkformátumában kérjük beküldeni az Alapítvány Kuratóriumának címére (Uzsoki utcai Kórház Röntgen Osztály 1145 Budapest, Uzsoki u. 29.)
Beküldési határidő:
2018. december 15.
A nyertes pályamunkákat az Alapítvány díjazza.
A nyertes pályamunkákat az *Osteologiai Közleményekben* publikáljuk.